

УДК 336.1:352

Фугело П. М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи, страхування
та електронних платіжних систем,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: pavlinafuhelo@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2166-0206

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ ТА ЇХ РОЛЬ У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЛАСНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація

У статті обґрунтовано важливість місцевих податків та зборів для фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Досліджено склад місцевих податків та зборів згідно Податкового кодексу. Проаналізовано динаміку місцевих податків та зборів за останніх 5 років. Пояснено причини приросту та зменшення місцевих податків та зборів. Проведено порівняння питомої ваги місцевих податків та зборів у структурі доходів місцевих бюджетів України та зведеного бюджету. Виявлено, що найзначнішими складовими місцевих податків та зборів є єдиний податок, плата за землю, податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки. Пояснено зміни в динаміці плати за землю та податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки. Відзначено, що зростання єдиного податку навіть з початком війни відбулося завдяки змінам у податковому законодавстві, які дозволили суб'єктам господарювання з високими доходами переходити на спрощену систему оподаткування: сплата єдиного податку в розмірі 2% замість сплати податку на прибуток (18%) та ПДВ. Здійснено характеристику сучасного стану, проблем та напрямів підвищення фіскальної ефективності системи місцевого оподаткування, в тому числі в частині адміністрування місцевих податків. Відзначено, що рівень виконання місцевих бюджетів за доходами з початком пономасштабної війни безпосередньо залежить від стану ведення бойових дій у регіонах. Зокрема, вагомий приріст доходів по певних областях зумовлюється переселенням ВПО та переміщенням бізнесу із територій, де ведуться (велися) бойові дії або територій, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації.

Зазначено, що податкові пільги під час війни були необхідним антикризовим заходом, що допомогли підприємствам переналаштувати бізнес на екстремальні умови праці, знайти нові можливості для відновлення і налагодження виробництва продукції.

Ключові слова: доходи місцевих бюджетів, місцеві податки та збори, власні доходи місцевого самоврядування, воєнний стан.

Вступ. Розвиток місцевого самоврядування має велике значення, оскільки сприяє наданню якісних та доступних публічних послуг, розвитку інститутів прямої демократії та забезпеченню взаємодії між державою та територіальними громадами. Одним з основних аспектів розвитку місцевого самоврядування та його фінансового забезпечення є формування місцевих бюджетів, яке сьогодні зазнає значних труднощів через зменшення населення [11], банкрутство приватних підприємств та інші проблеми внаслідок війни.

Метою написання статті є дослідження ролі місцевих податків та зборів у структурі фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування для реалізації власних повноважень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна має незначну роль місцевих податків та зборів у своїй податковій системі. З 2015 року, з початком реформи децентралізації, спостерігалось помірне зростання частки місцевих податків та зборів у ВВП, з 0,5% у 2014 році до 1,6% у 2022 році. Проте ця частка залишається низькою порівняно з країнами ЄС, які вже давно мають децентралізовані системи управління. Органи місцевого самоврядування не мають значного впливу на грошові потоки країни і переважно використовують кошти, які є частинами загальнодержавних податків та міжбюджетних трансфертів. Українська система місцевого самоврядування переживає реформування з метою приведення її до європейських стандартів (табл. 1) [10].

Як бачимо, місцеві податки і збори складають близько чверті у доходах місцевих бюджетів України. Причому частка їх у 2022–2023 рр. скоротилась у зв'язку з воєнними діями і неможливістю адміністрування, в т. ч. ефективного адміністрування, на усіх українських територіях.

Перелік місцевих податків та зборів, склад елементів кожного із них декларується ст. 10 Податкового кодексу України та в розділі XII «Місцеві податки і збори». Згідно нього до місцевих податків належать: податок на майно (який, у свою чергу, складається з: податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортного податку; плати за землю) та єдиний податок.

Місцеві ради обов'язково установлюють єдиний податок та податок на майно. Установлення місцевих податків та зборів, не передбачених ПК України, забороняється.

До місцевих зборів належать: збір за місяць для паркування транспортних засобів, туристичний збір [6].

Таблиця 1. Динаміка місцевих податків і зборів та їх питома вага у доходах місцевих бюджетів України та зведеному бюджеті (млн. грн.)

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	Темп росту, % (2023/2022)
Місцеві податки і збори	73575,3	75686,2	89896,6	84305,1	100008,8	118,6
Доходи місцевих бюджетів (без урах. міжбюджетних трансфертів)	275016,4	289986,0	351875,9	398100,0	441 875,0	111,0
Частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів	26,8	26,1	25,5	21,2	22,6	106,6
Зведений бюджет України	1289779,8	1376661,6	1662242,7	2196273,3	3104306,6	141,3
Частка місцевих податків і зборів у зведеному бюджеті	5,70	5,50	5,41	3,84	3,22	83,9

Джерело: розраховано автором на основі [3].

Зарахування місцевих податків та зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до статей 64 та 69 Бюджетного кодексу України. Враховуючи те, що запровадження та встановлення розміру ставок місцевих податків і зборів (в межах, визначених Податковим кодексом) належить виключно до компетенції органів місцевого самоврядування, вони мають реальні можливості впливати на обсяги надходжень зазначених платежів до відповідних бюджетів. Відповідно, формування частини власних доходів місцевих бюджетів знаходиться у прямій залежності від того, наскільки ефективно органи місцевого самоврядування зможуть організувати весь комплекс робіт по запровадженню та мобілізації місцевих податків і зборів [8].

Але система місцевого оподаткування повинна не лише забезпечувати потреби місцевих бюджетів у надходженні коштів, а й враховувати рівень платоспроможності потенційних платників податків та зборів. Відтак, при встановленні розміру ставок місцевих податків і зборів, а також при запровадженні пільгових умов їх справляння слід одночасно враховувати обидва аспекти у їх нерозривному зв'язку [7].

Розглянувши табл. 2, бачимо позитивну динаміку по усіх проаналізованих надходженнях у 2019–2023 рр. Із початком російського вторгнення картина змінилась.

Надходження плати за землю за 2022 рік склали 29,6 млрд грн, що на 16,2% менше порівняно із 2021 роком. Місцеві бюджети недоотримали 5,7 млрд гривень плати за землю. Зазначене обумовлено змінами до податкового законодавства, якими на період з березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, в якому припинено або скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата) на територіях, де ведуться (велися) бойові дії або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації. Також не підлягають оподаткуванню заміновані земельні ділянки та ті, на яких наявні фортифікаційні споруди.

Податку на нерухоме майно недоотримано 0,7 млрд грн (–9,0%) через, знову ж таки, зміни до податкового законодавства, згідно з якими цей податок, як і плата за землю не сплачується на період з березня 2022 року по 31 грудня року, в якому припинено або скасовано воєнний стан, на територіях, де ведуться (велися) бойові дії або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації [1].

Таблиця 2. Динаміка і структура деяких місцевих податків і зборів та їх питома вага у доходах місцевих бюджетів України

Показник	2019		2020		2021		2022		2023		Темп росту, % (2023/2022)
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	
Єдиний податок	35,2	12,8	38,0	13,1	46,2	13,1	47,2	11,9	55,8	12,7	118,2
Плата за землю	32,8	11,9	31,5	10,9	35,3	10,0	29,6	7,4	34,5	7,8	116,6
Податок на нерухоме майно	4,9	1,8	5,8	2,0	7,8	2,2	7,1	1,8	9,1	2,0	128,2
Інші місцеві податки і збори	0,7	0,3	0,4	0,1	0,6	0,2	0,4	0,1	0,6	0,1	150
Доходи місцевих бюджетів (без урах. міжбюдж. трансфертів)	275,0	100	290,0	100	351,9	100	398,1	100	441,9	100	–

Джерело: розраховано автором на основі джерел [1; 2; 5].

За 2022 рік надходження єдиного податку зросли завдяки змінам у податковому законодавстві, які дозволили суб'єктам господарювання з високими доходами переходити на спрощену систему оподаткування: сплата єдиного податку в розмірі 2% замість сплати податку на прибуток (18%) та ПДВ.

У структурі місцевих податків в Україні значну частку становить плата за землю (більше 30 %). Частка податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, щорічно (за винятком 2022 року) зростає. Це вказує на значний потенціал збільшення його надходжень.

У зростанні надходжень від плати за землю значну роль відіграє нормативна грошова оцінка земель. Рівень охоплення земель НГО та темпи її актуалізації мають вагомe значення для наповнення місцевих бюджетів [9]. Проблемою є відсутність індексації НГО сільськогосподарських угідь, земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення.

Ключовою перепорою для успішного адміністрування податку на майно є низький рівень наповнення реєстрів нерухомості. Реєстр речових прав на нерухоме майно наповнений лише на 30–50 %, земельний кадастр на 70–80 %. Органи місцевого самоврядування не мають достатніх повноважень для стимулювання власників нерухомого майна вносити інформацію до реєстру та здійснення заходів впливу на несумлінних платників. Недосконалість процесу адміністрування місцевих податків і зборів зумовлена здебільшого відсутністю достовірної інформації про всіх власників майна, які офіційно зареєстровані в державних реєстрах та, відповідно, у базах даних ДПС.

Варто також зазначити, що рівень виконання місцевих бюджетів за доходами з початком пономасштабної війни у 2022 р. безпосередньо залежав від стану ведення бойових дій у регіонах. Не було забезпечено приросту до попереднього року та виконання планових показників доходів загального фонду по зведених бюджетах областей: Донецької (–2,9 млрд грн, або –17,5% до плану з урахуванням змін на 2022 рік); Запорізької (–3,7 млрд грн, або –21,8% до плану з урахуванням змін на 2022 рік); Луганської (–2,0 млрд грн, або –37,2% до плану з урахуванням змін на 2022 рік); Харківської (–3,1 млрд грн, або –11,8% до плану з урахуванням змін на 2022 рік); Херсонської (–2,9 млрд грн, або –43,6% до плану з урахуванням змін на 2022 рік). Водночас, по окремих областях приріст доходів загального фонду становив більше 30% (Львівська область (+43,2%), Житомирська (+42,0%), Закарпатська (+41,9%), Волинська (+37,7%), Хмельницька (+34,5%), Чернівецька (+33,9%), Івано-Франківська (+31,7%). Вагомий приріст доходів по цих областях пояснюється, зокрема, тим, що у такі регіони в значній мірі переселились внутрішньо-переміщені особи та перемістився бізнес із територій, де ведуться (велися) бойові дії або територій, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації.

Почасти ця ситуація зберігається й донині (рис. 1).

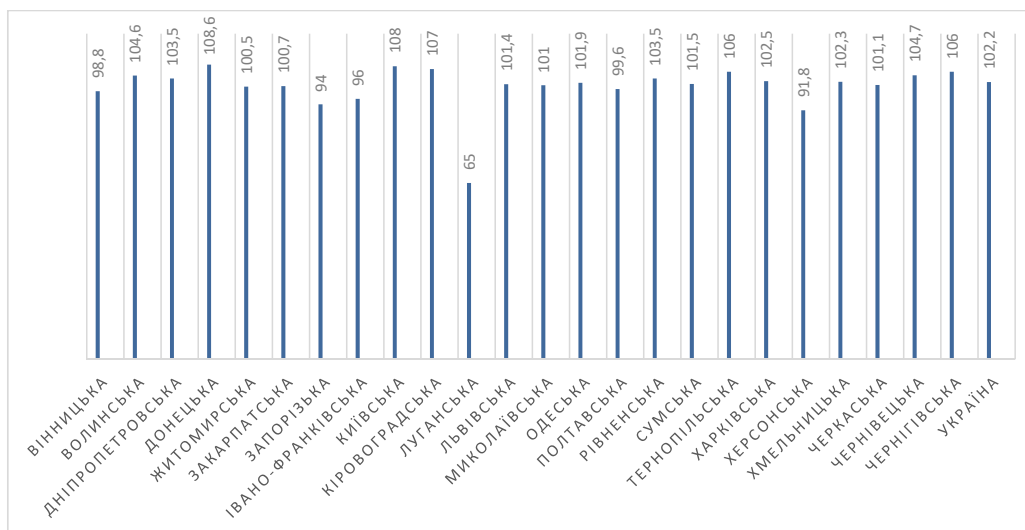

Рис. 1. Виконання річних затверджених показників доходів місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів)

Джерело [1; 2; 5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Слід зазначити, що податкове послаблення під час війни було необхідним антикризовим заходом. Запровадження єдиної ставки в розмірі 2% практично для всіх видів діяльності, зменшило адміністративний тиск на платників податків. Ці заходи допомогли підприємствам зосередитися на кадрових проблемах, переналаштувати бізнес на екстремальні умови праці, пошук нових можливостей для відновлення і налагодження виробництва продукції [4]. І разом з тим сприяли збільшенню надходжень до місцевих бюджетів. Але з 1 серпня 2023 року набрав чинності Закон України № 3219-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану», яким скасовується більшість податкових пільг, введених на період дії воєнного стану, та повернулася довоєнна система оподаткування платників податків. Зокрема, скасована особлива система оподаткування єдиним податком за ставкою 2 %. Новостворені суб'єкти господарювання, які з дня державної реєстрації обрали

Особливу систему, автоматично вважаються платниками єдиного податку 3 групи за ставкою 5 %. Відновлюється обов'язок ФОП платників єдиного податку 1 та 2 групи сплачувати єдиний податок. Разом з цим, ФОП, податкова адреса яких знаходиться на територіях бойових дій або на тимчасово окупованих територіях України станом на дату їх початку, мають право не сплачувати єдиний податок 1 та 2 групи за період з першого числа місяця, в якому почалися бойові дії, виникла їх можливість або почалася тимчасова окупація, до останнього числа місяця, в якому їх було завершено.

Економічний ефект від скасування пільгового оподаткування зможемо проаналізувати по проходженню певного часу, що і буде перспективою наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>
2. Виконання доходів місцевих бюджетів. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ>
3. Доходи зведеного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2023/>
4. Кузьменко О. В., Чорна В. Г. Особливості сплати підприємствами місцевих податків під час дії правового режиму воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. №78. С. 54—59.
5. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Станкус Т., Крот Ю. Місцеві податки і збори. Х. Фактор, 2017. 80 с.
8. Структура місцевих податків та зборів. URL: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/67/Struktura-A3_4_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA_.pdf
9. Швабій К., Богдан Т., Джус М., Кошук Т., Новицька Н., Пасічний М., Онищук І., Остріщенко Ю. Діагностика системи місцевого оподаткування України: аналітичні підсумки. URL: <https://decentralization.ua/news/17147>.
10. Orel O., Latysheva V., Panchenko H., Tytarenko L. Experiencia europea en la mejora de la administración pública de la estrategia para el desarrollo de las comunidades territoriales en Ucrania. REICE: Revista Electrónica de Investigación en Ciencias Económicas. URL: <https://camjol.info/index.php/REICE/article/view/16547>
11. Sava A., Biskup V., Petruk I., Pokotylska N., Fuhelo P. Substantiation of models for forecasting the regional social and economic rural development. *Independent journal of management & production*. 2020. Vol. 11, No. 8. P. 628–639.

Fuhelo P. M.

PhD (Economics),

*Associate Professor of the Department of Finance, Banking, Insurance and Electronic Payment Systems
Higher Educational Institution “Podillia State University”*

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

E-mail: pavlinafuhelo@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2166-0206

LOCAL TAXES AND FEES AND THEIR ROLE IN FINANCIAL SECURITY OF THE IMPLEMENTATION OF THE OWN POWERS OF LOCAL GOVERNMENT BODIES

Abstract

The article substantiates the importance of local taxes and fees for the financial support of local self-government bodies. The composition of local taxes and fees according to the Tax Code was studied. The dynamics of local taxes and fees over the past 5 years have been analyzed. The reasons for the increase and decrease of local taxes and fees are explained. A comparison of the specific weight of local taxes and fees in the structure of revenues of local budgets of Ukraine and the consolidated budget was made. It was found that the most significant components of local taxes and fees are a single tax, a land fee, a tax on immovable property other than land. Changes in the dynamics of the land fee and tax on real estate other than land are explained. It was noted that the growth of the single tax even with the beginning of the war was due to changes in tax legislation, which allowed business entities with high incomes to switch to a simplified taxation system: payment of a single tax of 2% instead of income tax (18%) and VAT. A description of the current state, problems and directions for improving the fiscal efficiency of the local taxation system, including in the area of local tax administration, was carried out. It was noted that the level of implementation of local budgets by revenues with the beginning of a full-scale war directly depends on the state of hostilities in the regions. In particular, a significant increase in income in certain areas is caused by the resettlement of IDPs and the relocation of businesses from the territories where hostilities are (were) taking place or the territories temporarily occupied by the armed forces of the Russian Federation.

It is noted that tax benefits during the war were a necessary anti-crisis measure, which helped enterprises to readjust business to extreme working conditions, to find new opportunities for recovery and adjustment of production.

Key words: *revenues of local budgets, local taxes and fees, own revenues of local self-government, martial law.*

References

1. Analiz vykonannia mistsevykh biudzhativ za 2022 rik [Analysis of the implementation of local budgets for 2022]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/news/16105> [in Ukrainian].
2. Vykonannia dokhodiv mistsevykh biudzhativ [Implementation of local budget revenues]. Retrieved from: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ> [in Ukrainian]

3. Dokhody zvedenoho biudzhetu Ukrainy [Revenues of the consolidated budget of Ukraine]. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2023/> [in Ukrainian]
4. Kuzmenko, O.V., & Chorna, V.G. (2023). Osoblyvosti splaty pidpryemstvamy mistsevykh podatkov pid chas diyi pravovoho rezhymu voyennoho stanu [Peculiarities of payment of local taxes by enterprises during the legal regime of martial law]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. No. 78. P. 54–59 [in Ukrainian]
5. Ofitsiyniy veb-sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Official website of the Ministry of Finance of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.minfin.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Podatkoviy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI (iz zminamy ta dopovnenniamy). Vido-mosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI (as amended). Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].
7. Stankus, T., & Krot, Y. (2017). Mistsevi podatky i zbory [Local taxes and fees]. Kh. Factor. 80 p. [in Ukrainian].
8. Struktura mistsevykh podatkov ta zboriv [Structure of local taxes and fees]. Retrieved from: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/67/Struktura-A3_4_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA_.pdf [in Ukrainian].
9. Shvabiy, K., Bohdan, T., Jus, M., Koshchuk, T., Novytska, N., Pasichnyi, M., Onyshchuk, I., & Ostrischenko, Yu. Diahnostyka systemy mistsevoho opodatkovannya Ukrayiny: analitychni pidsumky [Diagnostics of the local taxation system of Ukraine: analytical results]. Retrieved from: <https://decentralization.ua/news/17147> [in Ukrainian].
10. Orel, O., Latysheva, V., Panchenko, H., & Tytarenko, L. Experiencia europea en la mejora de la administración pública de la estrategia para el desarrollo de las comunidades territoriales en Ucrania. REICE: Revista Electrónica de Investigación en Ciencias Económicas. Retrieved from: <https://camjol.info/index.php/REICE/article/view/16547> [in Spanish].
11. Sava, A., Biskup, V., Petruk, I., Pokotylska, N., & Fuhelo, P. (2020). Substantiation of models for forecasting the regional social and economic rural development. *Independent journal of management & production*. Vol. 11, No. 8. P. 628–639 [in English].